

Barbara SOBKOWIAK*
Politechnika Rzeszowska

RICHARD COUDENHOVE-KALERGI – ZAPOMNIANY BUDOWNICZY JEDNOŚCI EUROPEJSKIEJ

W artykule przedstawiono postać hrabiego Richarda Coudenhova-Kalergi, który odegrał istotną rolę w jednoczeniu Europy. Omówione zostały podstawowe założenia doktryny, na której opierał się stworzony przez niego Ruch Paneuropejski – najważniejsze przedsięwzięcie w międzywojennej Europie na rzecz jej zjednoczenia. Przedstawiono również główne źródła inspiracji hrabiego i wyjaśniono powody zapomnienia jego idei.

1. WPROWADZENIE

Dzień 1 stycznia 2009 r. miał być dniem triumfu dla Unii Europejskiej i jej przywódców. Wprowadzenie w tym dniu w życie Traktatu Lizbońskiego oznaczałoby nadanie Unii Europejskiej osobowości prawnej. Byłby to niewątpliwie ogromny krok w procesie integracji europejskiej, chociaż według wielu krytyków zdecydowanie za duży, gdyż w rezultacie prowadziłby do stworzenia supermocarstwa europejskiego. Jedno jest jednak pewne. To, o co dzisiaj walczą przywódcy unijni, zdecydowanie było nieosiągalnym marzeniem wielu polityków, którzy budowali jedność europejską, szczególnie po II wojnie światowej. Upłynęło już prawie 60 lat od momentu ogłoszenia Planu Schumana – planu, który początkowo miał na celu kontrolę gospodarki niemieckiej przez inne kraje europejskie. Wówczas słowa wypowiedziane przez Niego, jako premiera Francji, że „kolejna wojna z Niemcami byłaby nie tylko trudna do wyobrażenia, ale po prostu niemożliwa”, dawały nadzieję na porozumienie, nie tylko między Francją a ówczesną Republiką Federalną Niemiec, ale również między wszystkimi narodami europejskimi. Dzisiaj Unia Europejska tworzy federację 27 krajów Europy, skupiających prawie 500 mln obywateli.

Obecna forma Unii Europejskiej nie byłaby jednak możliwa, gdyby nie działania ludzi – polityków, którzy przez dziesiątki lat zwracali uwagę na potrzebę budowania jedności europejskiej. Dzisiaj są oni stawiani w szeregu „Ojców Unii Europejskiej”, a ich sylwetki są ciągle przypominane i opisywane na łamach prasy i literatury. Nie możemy zapomnieć o takich nazwiskach, jak Spaak, Adenauer, Monnet, Schuman czy Churchill. Ich praca i zaangażowanie w idee jedności do dzisiaj wzbudzają podziw i zainteresowanie, a ich miejsce w szeregach budowniczych Unii Europejskiej nigdy nie zostanie podważone. Należy jednak zwrócić uwagę, że sama idea zjednoczenia Kontynentu nie była nowa. Już w starożytności takie postacie, jak Juliusz Cezar czy Oktawian August i jego słynna „Pax

---

* Mgr Barbara Sobkowiak, Zakład Nauk Humanistycznych, Wydział Zarządzania i Marketingu, Politechnika Rzeszowska

Romana” stanowiły prekursorski przykład jednoczenia Europy. Następnie Karol Wielki czy Napoleon Bonaparte dążyli do zjednoczenia Europy, chociaż każdy we właściwy sobie sposób, niejednokrotnie uważany za mało demokratyczny. Pomimo faktu, że były to niewątpliwe próby siłowego jednoczenia Europy, to jednak na wiele lat zmieniały kształt mapy kontynentu.

Jednak w szeregu tych wszystkich postaci, które poświęciły swe życie dla integracji europejskiej, jedna osoba zajmuje miejsce marginalne. Postać, o której istnieniu mało się mówi, a która miała nieoceniony wpływ na kształt dzisiejszej Europy. Hrabia Richard Coudenhove-Kalergi był pierwszym człowiekiem, który opracował oryginalne uzasadnienie idei zjednoczenia Europy, konkretny projekt jej realizacji i już w latach 20. XX w. przekonał rzesze ludzi o wielkiej wadze tego przedsięwzięcia.

2. RUCH PANEUROPEJSKI – NAJWAŻNIEJSZE PRZEDSIĘWZIĘCIE W MIĘDZYWOJENNEJ EUROPIE

Jesienią 2008 r. minęło 85 lat od momentu powstania Ruchu Paneuropejskiego, którego twórcą był właśnie hrabia Coudenhove-Kalergi. Impulsem do utworzenia ruchu stała się książka jego autorstwa pt. „Pan Europa”, która po dzień dzisiejszy stanowi najoryginalniejsze i najważniejsze dzieło polityczne XX w. Hrabia Coudenhove-Kalergi bardzo dokładnie rozważał w niej sytuację, w jakiej znalazła się Europa po I wojnie światowej i zwracał uwagę na konieczność jej zjednoczenia. Pomysł Kalergiego na stworzenie Unii Paneuropejskiej był niezbędną i uzasadnioną reakcją na sytuację międzywojennej Europy. Upadek Rzeszy Niemieckiej, rozpad monarchii Austro-Węgierskiej i stopniowe wykluczanie Rosji z polityki europejskiej doprowadziły do istotnych zmian w systemach politycznych poszczególnych krajów¹. Dodatkowo pozycja Europy w stosunku do innych części świata, szczególnie Rosji i Stanów Zjednoczonych, ulegała dużemu osłabieniu, a wiadomo, że rozbita politycznie i gospodarczo, nigdy nie byłaby w stanie zapewnić swoim obywatelom długotrwałego pokoju. Hrabia Kalergi zaproponował więc stworzenie Stanów Zjednoczonych Europy, które stałyby się nowym, istotnym partnerem dla Wschodu, czyli Rosji i Zachodu, czyli Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Miesiąc od publikacji „Pan Europy” Kalergi otrzymał zgłoszenia ponad tysiąca osób gotowych do wstąpienia w szeregi członków Unii Paneuropejskiej². Hrabia natomiast stał się niezwykle popularnym dyplomatą, a jego pomysły i idee zawarte w książce były wielokrotnie omawiane i dyskutowane na salonach europejskich. Sama książka zaś w ciągu roku została przetłumaczona na prawie wszystkie języki europejskie, potwierdzając tym swoją ogromną popularność i niezwykle charakter. Jej fenomen najlepiej opisują słowa prof. Łukaszeńskiego, który pisze, że „lektura Pan Europy nie zostawia miejsca na obojętność. Na tym polega jej wyjątkowy, magnetyczny charakter. Jest pasjonująca, trudno się od niej oderwać. Ujęta w zdania krótkie i rytmiczne, pełna

¹ K. Iszkowski, *PANEUROPA Richarda Coudenhove-Kalergiego: zapoznany wkład w integrację europejską*, „Zespół Studiów Europejskich”, 2006, nr 2, s. 11.

² J. Chodorowski, *Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczenia Europy*, „Wolna Polska”, 1999, nr IV/154, s. 14.

zgrabnych i uderzających sformułowań, imponująca opanowaniem myśli i języka, wibruje energią i przekonaniem”³.

Hrabia Coudenhove-Kalergi w książce „Pan Europa” podchodził entuzjastycznie do idei jedności Europy, podkreślał jednak, że jedność ta nie może doprowadzić do zaniku odrębności narodów, czego rezultatem byłoby zubożenie i zniekształcenie cywilizacji europejskiej, bowiem według jego poglądów, każdy Europejczyk zobowiązany jest do szanowania „idei narodowej”. Wrogość między narodami powinna być niwelowana poprzez poznawanie języków obcych, studiowanie kultury i historii poszczególnych krajów oraz wzajemny szacunek i zrozumienie. Coudenhove-Kalergi często podkreślał, że zjednoczona Europa powinna szanować prawa wszystkich narodów, bez względu na ich wielkość, wykluczając tym samym dominację jednego państwa nad drugim. Wielokrotnie przytaczał on przykład Stanów Zjednoczonych Ameryki czy Szwajcarii jako dowodu na zespolenie federacji w jednolite, demokratyczne państwo. Należy podkreślić jednak, że w swej idei, oddzielał on Europę polityczną od Europy geograficznej. Nie znajdował on bowiem miejsca w Unii Paneuropejskiej dla Rosji i Wielkiej Brytanii. Pierwszej wytyka istnienie systemu politycznego niezgodnego z „tradycją i kulturą Starego Świata”, natomiast w drugim przypadku zwraca uwagę na utrzymywanie bliskich kontaktów z innymi kontynentami⁴. Nie oznacza to, że Coudenhove-Kalergi dostrzegał wroga w Brytyjskim Imperium, ale zdecydowanie widział go w roli sprzymierzeńca Unii aniżeli jej członka. Dla Kalergiego najpoważniejszym zagrożeniem dla jednoczącej się Europy było natomiast zbliżenie między Sowiecami a Niemcami. Przewidywał on, że pierwszymi ofiarami takiego porozumienia stałaby się Polska i kraje bałtyckie, a następnie „Mała Ententa” i w rezultacie same Niemcy⁵. Za taki rozwój sytuacji politycznej Kalergi winił przede wszystkim Francję, tłumacząc, że wygrawszy I wojnę światową, „nie będąc w stanie unicestwić przeciwnika, upokorzyła go, skłaniając do szukania odwetu”⁶. Kalergi podkreślał, że w ten sposób Niemcy bez żadnych warunków i bez wahania rzucają się w ramiona Rosji. Rozwój wypadków w ciągu kilku następnych lat potwierdził słuszność jego obaw. Jedynym rozwiązaniem dla Europy było, zdaniem Kalergiego, ujednolicenie obowiązujących w państwach europejskich systemów politycznych i zniesienie nieporozumień pomiędzy Francją i Niemcami. Proponował on zwalczanie kontrowersji między tymi państwami dokładnie w ten sam sposób, jaki zastosowano trzydzieści lat później – powołując unię przemysłu stalowego i górnictwa oraz zespolenia Europy w jednolity obszar gospodarczy. W tym Kalergi upatrywał zawarcie ogólnego traktatu o nieagresji i wzajemnej ochronie przed Rosją. Ostatecznym natomiast krokiem mało być powołanie Stanów Zjednoczonych Europy według modelu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Po wielkim sukcesie książki oraz dzięki dużemu zastrzykowi finansowemu od hamburskiego bankowca Maksa Werburga⁷, Kalergi rozwinął akcję tworzenia narodowych oddziałów Unii Paneuropejskiej. Najwcześniej utworzony został oddział austriacki, potem kolejno czechosłowacki, francuski, niemiecki, polski, skupiając coraz więcej zwolenników i przekraczając granice kolejnych krajów europejskich. Niezwykli ludzie

³ J. Łukaszewski, *Cel: Europa. Dziewięć esejów o budowniczych jedności europejskiej*, Wyd. Noir Sur Blank, Warszawa 2002, s. 30.

⁴ J. Łukaszewski, *Cel: Europa...*, *op. cit.*, s. 32.

⁵ K. Iszkowski, *PANEUROPA Richarda Coudenhove-Kalergiego...*, *op. cit.*, s. 10.

⁶ *Ibidem*, s. 11.

⁷ J. Chodorowski, *Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczenia Europy...*, *op. cit.*, s. 11.

zarówno ze środowisk politycznych, intelektualnych, jak i artystycznych z dnia na dzień zasilali szeregi Ruchu Paneuropejskiego (który pod koniec lat 20. XX w. stał się potęgą polityczną Europy), którego główne cele można podsumować w następujących punktach⁸:

- promowanie współpracy gospodarczej państw członkowskich;
- rozstrzyganie spornych problemów w sposób pokojowy;
- regulowanie praw mniejszości narodowych.

Dlaczego zatem, pomimo takiej popularności i przy zaangażowaniu tylu osób, inicjatywa Ruchu Paneuropejskiego uważana jest dzisiaj za mało istotną? Dlaczego hrabia Caudenhove-Kalergi jest obecnie tak często pomijany wśród budowniczych jedności europejskiej?

3. ŹRÓDŁA INSPIRACJI

Analizując postać Richarda Caudenhova-Kalergi, należy w dużej mierze skupić się na jego pochodzeniu, tam szukając źródeł jego inspiracji. Wychowanie, otoczenie, zainteresowania mają bowiem istotny wpływ na kształtowanie poglądów każdego człowieka (tym bardziej niezwykle pochodzenie Kalergiego może wyjaśnić, dlaczego problematyka jedności kontynentu europejskiego była tak bliska jego sercu).

Hrabia Richard Caudenhove-Kalergi urodził się w Tokio w 1894 r. jako potomek starej rodziny szlacheckiej. Jego ojciec, Heinrich – Austriak, był cesarsko-królewskim dyplomatą, zajmującym stanowiska w misjach niemalże na każdym kontynencie. Był on człowiekiem o bogatych doświadczeniach, otwartości i ciekawości świata. Wykorzystywał swoje podróże do studiowania kultury krajów, w których przebywał. Heinrich Caudenhove-Kalergi był człowiekiem niezwykle liberalnym jak na ówczesne lata, o wysokiej tolerancji, pozbawionym przesądów rasowych, religijnych czy kulturowych. Dał temu wyraz małżeństwem z Japonką Mitsu Aoyama, piętnaście lat od niego młodszą. Sam fakt posiadania przez Richarda Caudenhova-Kalergi japońskiej matki i austriackiego ojca powodował, że postrzegał on świat w szczególny sobie sposób. Często powtarzał, że jako syn Azjatyki i Europejczyka nigdy nie myślał w kategoriach narodowych, lecz kontynentalnych⁹. To powodowało, że Kalergi narody europejskie postrzegał jako gałęzie jednego i tego samego drzewa, podczas gdy większość Europejczyków uważała je za odrębne drzewa¹⁰.

Gdy ojciec Richarda porzucił karierę dyplomatyczną, cała rodzina przeniosła się do Europy, zamieszkując w zamku Ronsperg w dzisiejszych Czechach. Tam, jak pisze prof. Łukaszewski, wraz z arystokratyczną rodziną do stołu zasiadali: czeski administrator, niemiecki sekretarz osobisty, węgierska dama do towarzystwa, preceptor pochodzenia rosyjskiego, albański nauczyciel języków wschodnich, armeński kamerdyner, guwernantki francuskie i angielskie, bony japońskie¹¹. Jak słusznie zauważa autor, nacjonalizm w takim otoczeniu był nie do pomyślenia, a sam Richard szybko przyswoił sobie zasady tolerancji i ciekawość innych kultur. Tak naprawdę, Heinrich Coudenhove-Kalergi miał bardzo istotny wpływ na postawę syna. Richard zawdzięczał mu nie tylko odmienny, jak na ówczesne czasy, sposób postrzegania innych kultur, również możliwość

⁸ W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych, 1915-1945*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 1996, s. 382.

⁹ K. Iszkowski, *PANEUROPA Richarda Coudenhova-Kalergiego...*, op. cit., s. 7.

¹⁰ J. Łukaszewski, *Cel: Europa...*, op. cit., s. 21.

¹¹ *Ibidem*.

ich poznania. Na zamku w Ronspergu bardzo często goszczono wiele ciekawych osobistości z całego świata. Należeli do nich wyznawcy różnych religii, ludzie pochodzący z dalekich zakątków świata. Ojciec Richarda, jako głośny i znany przeciwnik teorii rasistowskich, wpoił synowi szacunek dla każdego człowieka, bez względu na pochodzenie.

Jednak samo pochodzenie, dzieciństwo czy nauki ojca nie miały większego wpływu na postawę hrabiego. Momentem przełomowym stało się bowiem wstąpienie czternastoletniego Richarda do elitarnej szkoły Theresianum we Wiedniu, która kształciła szlachecką młodzież do państwowej służby administracyjnej. Tam środowisko, w jakim przebywał Richard przez kolejne 5 lat, było całkowicie międzynarodowe. Młody hrabia uczył się i spędzał wolny czas pod jednym dachem z przedstawicielami takich narodów, jak: Niemcy, Polska, Czechy, Włochy, Rumunia, Chorwacja, Serbia, Ukraina, Turcja, Rosja, Egipt i Chiny. I pomimo wielu konfliktów, które naturalnie powstawały wśród młodych mężczyzn, Kalergi zawsze podkreślał, że miały one charakter wyłącznie prywatny – nigdy narodowościowy. Doświadczenia nabyte w Theresianum spowodowały, że hrabia w późniejszych czasach bardzo często powtarzał słowa ojca, iż szowinizm jest domeną ludzi niedouczonej, bowiem w każdym narodzie istnieją takie same proporcje ludzi dobrych i złych, mądrych i głupich¹².

Rodzinna tradycja, atmosfera i wychowanie szkoły Theresianum oraz tolerancja dla wszystkich narodowości i religii bardzo szybko doprowadziły Kalergiego do uniwersalizmu, a to w rezultacie kierowało go do coraz większego zainteresowania ideą zjednoczenia Europy. Ponadto jego zaangażowanie w tę problematykę było konsekwencją zainteresowania dla nurtów i koncepcji zjednoczeniowych w przeszłości. Impulsem do dalszego wnikania w tę tematykę było ogromne zamięłowanie hrabiego do historii, filozofii i spraw politycznych. Głównym źródłem jego inspiracji ideologicznej była fascynacja Imperium Rzymskim i postacią Juliusza Cezara¹³. Według Kalergiego Imperium Rzymskie najlepiej ukazywało powszechność kultury, języka i prawa na ogromnym obszarze oraz świadczyło o zewnętrznym ładzie i porządku. I pomimo faktu, że Kalergi był zdecydowanym zwolennikiem pokojowych rozwiązań i wzdrygał się przed wojnami (Imperium Rzymskie było zaś budowane na podbojach), to jednak uważał Juliusza Cezara za właściwego założyciela Europy, człowieka wyposażonego w siłę, rozum i wolę niezbędną do uporządkowania i odnowienia świata zgodnie z jego ówczesnymi problemami.

Kolejnym źródłem inspiracji ideologicznej Kalergiego były głęboko zakorzenione wspomnienia Monarchii Habsburgów. Słynne słowa Maksymiliana I Habsburga „Niech inni prowadzą wojny a Ty szczęśliwa Austro zaślubiaj” były doskonałym odzwierciedleniem Cesarstwa, w którym główny filar stanowiła arystokracja różnych narodowości. Dzisiaj stosunek do Austro-Węgier wzbudza wiele kontrowersji, a na początku XX w. przeważały opinie, że jest to kraj zacofany i rządzonej despotycznie. Jednak już wtedy Coudenhove-Kalergi upatrywał w nim doskonały przykład państwa wielonarodowego, w którym mieszkańcy korzystali z szerokich wolności i praw osobistych. Podkreślał on niejednokrotnie, że to właśnie dzięki wzorowi, jakim są Austro-

¹² J. Chodorowski, *Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczenia Europy...*, op. cit., s. 6.

¹³ *Ibidem*.

Węgry, ich mieszanka kulturowa i narodowościowa w Europie przyszłość nie należy do suwerennego państwa narodowego¹⁴.

4. KRYZYS PAN EUROPY

Gdy Richard Caudenhove-Kalergi skończył 29 lat, w Europie doszło do istotnych zmian po zakończeniu I wojny światowej. Wówczas państwa europejskie całą swoją strukturę polityczną zaczęły opierać na nieograniczonej suwerenności. Rosnący nacjonalizm wśród Europejczyków bardzo niepokoił Kalergiego, który zwracał się do opinii publicznej za pomocą berlińskiej gazety „Vossische Zeitung” oraz wiedeńskiej „Neue Freie Presse” z rodzajem apelu o zerwanie z przeszłością, o przezwyciężenie powojennego kryzysu, o nowe zasady współżycia narodów i w końcu o zapewnienie Europie godnego miejsca w świecie. Bardzo szybko refleksje te przybrały postać książki. Po trzech tygodniach odizolowania się od świata, Kalergi przedstawił Europie swoją ideę zjednoczenia kontynentu. Tym samym „Pan Europa” trafia na listy najoryginalniejszych dzieł politycznych XX w. Już do pierwszego wydania książki dołączona została deklaracja przystąpienia do ruchu o nazwie Unia Paneuropejska¹⁵. W niedługim czasie zainteresowanie tym przedsięwzięciem było tak duże, że chciano utworzyć grupy narodowe Unii w niemalże wszystkich krajach kontynentu europejskiego. Ruch ten rozwinął się na tyle, że po dwóch latach działalności zdołano zorganizować jego pierwszy kongres, zwany Kongresem Wiedeńskim, który zgromadził ponad dwa tysiące delegatów z 24 krajów Europy.

Największym jednak wydarzeniem dla Unii Paneuropejskiej było powołanie na premiera Francji socjalistę Artistida Brianda, który był wielkim zwolennikiem Unii Paneuropejskiej. Bardzo szybko opracował on szczegółowy plan powołania związku europejskiego, zwany „Memorandum Brianda”, który przedstawił rządowi europejskim w 1930 r. Niestety, szybko okazało się, że plan ten spotkał się z dość sceptycznym, a nawet negatywnym oddźwiękiem. Dlaczego zatem zainteresowanie ideą zjednoczenia Europy tak gwałtownie zmalało?

Przyczyn należy szukać już w 1929 r., przeszkodą bowiem okazał się krach na nowojorskiej giełdzie i nadciągający globalny kryzys gospodarczy. Spowodował on gwałtowny spadek zainteresowania ideą zjednoczenia Europy wśród polityków, którzy musieli całą swą uwagę skupić na skutkach, jakie powodował. Wielki kryzys bowiem przyczynił się do dojścia do władzy Adolfa Hitlera, który miał własny pomysł na jednoczenie Kontynentu. W obliczu tego nadciągającego zagrożenia nazistowskiego, Kalergi chciał przekształcić Unię Paneuropejską w masową, ponadnarodową partię, jednak w wyniku decyzji NSDAP w 1933 r., wszystkie partie polityczne zostały zdelegalizowane¹⁶. W ten sposób, nie mogąc działać w Niemczech, a tym samym w samym centrum Europy, Unia Paneuropejska straciła rację bytu. W kolejnych latach Kalergi skupił się na tworzeniu bloku defensywnego wobec Hitlera, jednak sytuacja na Kontynencie zmusiła hrabiego do opuszczenia Europy i wyjazdu do Stanów Zjednoczonych, gdzie spędził okres II wojny światowej¹⁷.

¹⁴ J. Łukaszewski, *Cel: Europa...*, op. cit., s. 24.

¹⁵ J. Chodorowski, *Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczenia Europy...*, op. cit., s. 9.

¹⁶ K. Iszkowski, *PANEUROPA Richarda Coudenhove-Kalergiego...*, op. cit., s. 13.

¹⁷ D. C. Villanueva, *Richard von Caudenhove-Kalergi's Pan-Europa as the Elusive Object of Longing*, „The Rocky Mountain Review”, 2004, s. 72.

W czerwcu 1946 r. Kalergi wrócił do powojennej Europy z nowym entuzjazmem i chęcią odbudowy Unii Paneuropejskiej. Jednak zarówno działająca po wojnie Unia Europejskich Federalistów, jak i Ruch na Rzecz Zjednoczenia Starego Świata, inspirowany przez brytyjskiego premiera Winstona Churchilla, zajęły negatywne stanowisko wobec projektu Kalergiego. Jednak hrabiego to nie zniechęciło. Rok później udało mu się powołać do życia Unię Parlamentarną w celu pozyskania organów ustawodawczych krajów demokratycznych dla idei europejskiej. Już na pierwszym kongresie, który odbył się w Ystad, podkreślono konieczność budowy powszechnej unii gospodarczej między państwami objętymi Planem Marschalla. Po pięciu latach działalności doszło do fuzji Unii Parlamentarnej z Ruchem Europejskim, Caudenhove-Kalergi zaś stał się honorowym przewodniczącym nowej organizacji. Jednak hrabia pomimo wielu sukcesów Ruchu Europejskiego nie do końca był przekonany do proponowanych tam idei i postanowił mimo wszystko odbudować Unię Paneuropejską. Niestety, upartość hrabiego doprowadziła do nieporozumień i negatywnych stosunków z osobami zaangażowanymi w idee zjednoczenia Europy. W miarę upływu czasu pogorszyły się one na tyle, by doprowadzić do całkowitego zerwania kontaktów w 1965 r.

5. PRZYCZYNY ZAPOMNIENIA

Wielu historyków i badaczy upatruje koniec kariery politycznej Caudenhova-Kalergiego nie tylko w wyniku odmiennych poglądów politycznych i ideowych, ale przede wszystkim w „wybujałej miłości własnej i niezdolności do pogodzenia się z faktem, że w pierwszym szeregu budowniczych Europy stanęli obok niego inni ludzie i przedstawiciele nowej generacji”¹⁸. Kalergi, będąc jeszcze uczniem Theresianum, miał jedno, niezwykle istotne marzenie – gorąco pragnął odegrać rolę historyczną. Jednak zbyt wielkie ambicje, połączone z dużym poczuciem własnej wartości spowodowały, że hrabia nie mógł się pogodzić z zaistniałą sytuacją, iż Unia Paneuropejska z lat 50. i 60. była jedynie cieniem tej Unii z lat 20.

Hrabia Richard Coudenhove-Kalergi zmarł w roku 1972, nie pozostawiając po sobie, niestety, dobrej pamięci wśród ludzi. Przyczyniły się do tego nie tylko szczególna drażliwość i próżność hrabiego w ostatnim okresie życia, ale przede wszystkim brak nowych pomysłów na zjednoczenie Europy. Według wielu osób, które współpracowały z Caudenhovem-Kalergi, był on człowiekiem pełnym sprzeczności, dla którego „nowe propozycje stawały się rutynową gestykulacją, która nie przyciągała już uwagi mediów i świata polityki”. Należy jednak zauważyć, że ten sam człowiek zasiał ziarno zmian, które wciąż dokonują się na naszych oczach i kształtują nowe oblicze tej części świata. Za to, niewątpliwie, hrabia Richard Caudenhove-Kalergi zasługuje na miejsce wśród budowniczych jedności europejskiej.

---

¹⁸ J. Łukaszewski, *Cel: Europa...*, op. cit., s. 44.

LITERATURA

- [1] Chodorowski R., *Richard Coudenhove-Kalergi i jego doktryna zjednoczeniowa Europy*, „Wolna Polska”, nr IV/154, 1996.
- [2] Dobrzycki W., *Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych, 1915-1945*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1996.
- [3] Iszkowski K., *PanEuropa Richarda Coudenhove-Kalergiego: zapoznany wykład w integrację europejską*, „Zespół Studiów Europejskich”, nr 2, 2006.
- [4] Łukaszewski J., *Cel: Europa. Dziewięć esejów o budowniczych jedności europejskiej*, Wydawnictwo Noir Sur Blanc, Warszawa 2002.
- [5] Villanueva D.C., *Richard von Coudenhove-Kalergi's Pan-Europa as the Elusive Object of Longing*, „Rocky Mountain Review”, 2004.

RICHARD COUDENHOVE-KALERGI – THE FORGOTTEN CREATOR OF EUROPEAN UNITY

Summary

The article presents the character of Count Richard Coudenhove-Kalergi, who played an essential role in Europe unification. The basic idea of the Coudenhove-Kalergi's doctrine, which was the core of the Pan-Europa, was introduced. Also the main sources of his inspiration were presented.

Złożono w redakcji w marcu 2009 r.